

**SIROJIDDIN SAYYID SHE'RIYATIDA AN'ANA VA
NOVATORLIK TENDENSIYALARI**

**Sharof Rashidov nomidagi
Samarqand davlat universiteti Filologiya
fakulteti «Istiqlol davri adabiyoti va
adabiyot nazariyasi» kafedrasida 4-bosqich
talabasi A'zamova Mehribon**

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek she'riyatidagi janriy hamda shakliy yanilanishlar atoli shoir Sirojiddin Sayyid ijodi misolida tahlil qilinadi. Shoirning zamonaviy, modern ruhda, uslubda yozilgan asarlari hamda mumtoz she'riy janrlarning yuksak namunasi bo'lgan g'azal janridagi she'rlari, shuningdek ikkilik, tortlik shaklida g'azalga, musammatlarga monand she'rlar tahlil qilinadi.

Abstract. This article analyzes the genre and formal innovations in modern Uzbek poetry using the example of the work of the great poet Sirojiddin Sayyid. The poet's works written in a modern, modern spirit and style, as well as his poems in the ghazal genre, which are a high example of classical poetic genres, as well as poems similar to ghazals and musammats in the form of couplets and quatrains, are analyzed.

Абстрактный. В статье анализируются жанровые и формальные новации в современной узбекской поэзии на примере творчества великого поэта Сирожиддина Саййида. Анализируются произведения поэта, написанные в современном духе и стиле, а также его стихотворения в жанре газели, являющиеся высокими образцами классических поэтических стилей, а также стихотворения, близкие газелям и мусамматам по форме двустиший и четверостиший.

Kalit so'zlar: an'ana, novatorlik, mumtoz she'riy janrlar: g'azal, ruboiy, erkin she'r shakllari: ikkilik, to'rtlik, ramziy-falsafiy te'ranlik.

Keywords: tradition, innovation, classical poetic genres: ghazal, rubai, free verse forms: couplets, quatrains, symbolic-philosophical depth.

Ключевые слова: традиция, новаторство, классические поэтические жанры: газель, рубай, свободные стихотворные формы: два, четверостишие, символично-философская глубина.

Adabiy tafakkur tarixida an'ana va novatorlik – har doim ijodiy qarama-qarshilik va uyg'unlikka mavjud bo'lgan harakatlardir. An'ana – badiiy meros, shakl va mazmun asoslarini saqlash bo'lsa, novatorlik – ularni yangicha anglash, yangicha tasvir uslubiga ega bo'lish, boyitish demakdir. Sirojiddin Sayyid ijodi bu ikki hodisaning dialektik uyg'unlikda ifodalangan namunasi sifatida ajralib turadi.

Sirojiddin Sayyid she'riyati o'zbek adabiyotida shakl va tuzilmadagi yangilikka bo'lgan intilish bilan ajralib turadi. Uning she'rlarida an'anaviy qofiyadoshlik – ya'ni qat'iy tashkil etilgan radif, qofiya, vazn tizimi bilan emas, balki ichki ohang, ritmik erkinlik, mazmuniy oqim orqali poetik ta'sir kuchini hosil qiladi. Bu holat shakl erkinligi orqali mazmunning te'ranligini saqlab qolishga, mustahkamlashga xizmat qiladi.

An'anaviy o'zbek poeziyasida, ayniqsa klassik g'azal va ruboiy janrlarida, har bir misra ma'lum vazn va qofiya tizimiga bo'ysungan bo'lishi lozim. Har bir baytda nazmiy tartib va ritmik muvozanat saqlanishi zarur edi. Ammo zamonaviy she'riyatda, xususan, Sirojiddin Sayyid ijodida bu qat'iy tartib o'rnini shoirning ichki sezgisi, fikriy oqim va emotsional kuch egallaydi.

Misol uchun, shoir ba'zi she'rlarida qofiyadan butunlay voz kechadi, satrlarda vazn aniq emas, ammo shu erkinlik orqali u ko'ngil holatini, ruhiy iltirob yoki falsafiy mulohazalarni yanada tabiiy va hayotiy ifodalay oladi. Shu bilan birga, ichki qofiya, tovushlar uyg'unligi, pauza yordamida urg'u berish kabilar orqali ohangdorlik yaratiladi.

Bu o'zbek poeziyasida XX asr oxirlarida faol namoyon bo'lgan erkin she'r (vers libre) uslubining davomidir. Sirojiddin Sayyid esa bu uslubni o'zining lirik-falsafiy dunyoqarashi bilan uyg'unlashtirib, mazmuni shakldan ustun qo'yish orqali o'ziga xos poetik uslubni yaratadi.

Misol uchun satrlar tahliliga e'tibor beramiz:

Va men —
Zamin hasratlarining
Sargashta, shtatsiz shoiri —
Qo'limda jom,
Kimlargadir baxt,
Quvonch tilay sarxush, shod turib.

Bu satrlar an'anaviy baytlar tartibida emas, lekin ruhiy ta'sirdorligi, tasvirning jo'shqinligi, falsafiy mazmuni chuqurligi bilan ongga ta'sir kuchini uyg'otadi. Bu erkin shakl shoirga ma'naviy holatni bevosita, to'g'ridan-to'g'ri ifodalashga yordam beradi.

Shunday qilib, Sirojiddin Sayyid she'riyatida she'r tuzilmasidagi erkinlik, shakldan voz kechish – bu an'anaviy shakldan voz kechish emas, balki mazmunga xizmat qiladigan novatorlik usulidir. Bu erkinlik orqali shoir zamon ruhi, inson kechinmalari, ichki to'qnashuvlar va falsafiy mushohadalarni ifodalashda yanada keng imkoniyatga ega bo'ladi.

Misol:

Bu hovli,
bu eshik,
bu yo'l – qariydi

Bu yerda uchta oddiy element ketma-ket sanaladi: "hovli", "eshik", "yo'l". Har bir alohida misrada qo'shimcha, bu esa sintaktik bo'linish orqali dramatik pauza yaratadi. Har bir elementga alohida e'tibor qaratiladi. Bunday uslub ko'proq

zamonaviy she'riyatga xos bo'lib, forma orqali mazmuni ishlab chiqarish usulidir. Har bir misra o'zida bir voqelikni anglatadi, ammo ular uchun bog'liqlik bevosita izohlanmagan. Bu o'quvchini o'zi izlanishga, ma'noni anglashga majbur qiladi. Bu esa she'rning ochiqligini (ochiq matn) bildiradi. “Qariydi” fe'li bu yerda metaforik vaqt kechishini bildiradi. Hovli, eshik, yo'l – jonsiz narsa, ammo bu yerda ular vaqt ta'sirida “qarimoqda”. Bu insonlashtirish (personifikatsiya) san'ati orqali amalga oshgan. Hovli, eshik, yo'l – bu har bir odam uchun tanish obrazlar. Ammo shoir bu oddiy, biz ko'nikkan narsa orqali hayotning o'tkinchiligi va vaqtning zabt etuvchanligini ifodalaydi. Ular qarishi – bu inson umrining, jamiyatning o'zgarishining ramzi. Hovli – yashash maydoni, eshik – kirish-chiqish, ya'ni harakat belgisi, yo'l – harakatning o'zi. Bu uchlik inson hayot yo'li metaforasi sifatida o'qilishi mumkin. Ularning “qarishi” – bu hayoti yo'lning tugab kelishi, eskirayotgani, o'tmishga aylanayotganining poetik ifodasidir. Shoir zamonaviy hayotda qadimiy qadriyatlar, ota hovlilar, qadimiy yo'llar ham unut bo'lib borayotganligi nazarda tutayotgandek. Bu esa milliy ong va xotiraning yo'qolishi degan chuqur falsafiy fikrga ishora qiladi. Sirojiddin Sayyid bu misrada juda kam so'z bilan katta falsafiy mazmuni ifodalaydi. U oddiy obrazlar orqali umuminsoniy haqiqat – umr o'tishini, odamlar qarishini, yo'qolayotgan hayot tarzi, inson izlari haqida sukutli faryodni poetik shaklda ifoda etadi. She'r shakliga ham yangilikka boy – sanash, pauzalar, sintaktik bo'linish orqali oddiy bir fikrga kuchli emotsional yuklaydi.

Bu misrada she'r shakli klassik tuzilmani buzgan, ammo mazmun keskinligi va emotsional kuchi uni san'at darajasiga ko'targan.

Har qanday yuksak san'atkor ijodida bu ikki vosita – an'anaga sadoqat va yangilikka intilish mavjud bo'ladi. XX asrning yarmi va XXI asr boshlarida ijod qilgan o'zbek shoirlari orasida Sirojiddin Sayyid ana shunday murakkab va chuqur ijodiy yo'lni tanlagan ijodkordir. Uning she'riyatida mumtoz poeziya muammolari, tasavvufiy-estetik mezonlari, g'azalxonlik an'analari bilan birga, zamonaviy shuur,

falsafiy tafakkur, shaxsiy kechinmalar va yangi obrazlar tizimi o'zaro uyg'unlashgan. Shu ma'noda, Sirojiddin Sayyid she'riyati o'zbek adabiyotidagi an'ana va novatorlikning ijodiy sintezi sifatida ajralib turadi.

Shoirning lirik kechinmalarida, badiiy mushohadalarida qadimiy she'riy shakllarning zamonaviy mazmuni bilan to'ldirishi, ichki ritm va ohangning modern poetikaga xos obrazlar tizimidagi erkinlik va ramziy-falsafiy teranlik uning poeziyasini an'anaviy asosda novatorlik ruhida yangi ijodiy makonga aylantiradi. Shu bois, Sirojiddin Sayyid ijodi adabiyotimizda an'ana yangilanishning dialektik birligi sifatida o'rganishga arzigulik hodisadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aristotel. Poetika. Axloqi kabir. Ritorika. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011. – 352 b.
2. Сайид Сирожиддин. Асарлар. I жилд. Шеърлар. Достонлар. Насрий оҳангларда. – Тошкент: Шарқ, 2018. – 480 б.
3. Сайид Сирожиддин. Асарлар. II жилд. Шеърлар. Достонлар. Қирқ ҳадис. Насрий оҳангларда. – Тошкент: Шарқ, 2018. – 568 б.
4. Сайид Сирожиддин. Асарлар. III жилд. Шеърлар. Достон. Ғазал дафтари. Насрий оҳангларда. – Тошкент: Шарқ, 2019. – 576 б.
5. Сайид Сирожиддин. Асарлар. IV жилд. —Хамсал ҳайратлари маърифий достон. Тун билан тонг. Тўртликлар. Шеърлар. Ғазал дафтари. Таржималар. Насрий оҳангларда. – Тошкент: Шарқ, 2018. 608 б.